

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Балакірєва Вікторія Анатоліївна

УДК 378.137:373.3-051

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса–2021

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
БОГУШ Алла Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», професор кафедри теорії і методики дошкільної освіти.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
ОРШАНСЬКИЙ Леонід Володимирович,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
МАРУСИНЕЦЬ Мар'яна Михайлівна,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри психології і педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
ЛИТВИНЕНКО Світлана Анатоліївна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
професор кафедри практичної психології та психотерапії.

Захист відбудеться «12» травня 2021 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою : 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті та в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Старо-портофранківська, 36.

Автореферат розіслано «12» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Підготовка нової генерації висококваліфікованих кадрів з інноваційним типом мислення, широким світоглядом, здатних усвідомлювати місце та роль соціально-економічних процесів у розвитку суспільства, є стратегічним орієнтиром модернізації національної системи освіти. У Концепції Нової української школи наголошено на суб'єктності учіння, необхідності оволодіння школярами способами освітньої діяльності, набутті досвіду взаємодії з іншими людьми. Новий Державний стандарт початкової освіти (від 21.02.2018 р.) зорієнтований на здобуття учнями компетентностей, а не лише знань. У цьому контексті особливої уваги заслуговує модернізація трудової підготовки молодших школярів та актуалізація досвіду організації їхньої продуктивної праці.

Нові соціально-економічні й політичні відносини в Україні актуалізували реформування системи освіти, умотивувавши, зокрема, нагальність переосмислення вимог до організації освітнього процесу в початковій школі. У професійній діяльності вчитель має неодмінно дотримуватися творчого підходу, оскільки в країні трансформувалось уявлення щодо ролі творчого вчителя в організації освітнього процесу.

Суспільна потреба в ініціативних, усебічно освічених фахівцях зумовлює пошуки нового змісту та форм організації продуктивної праці молодших школярів. Сучасні тенденції розвитку національної системи освіти потребують теоретичного обґрунтування й практичного оновлення змісту та методики фахової підготовки вчителя, який працює з дітьми. Здобуваючи освіту в педагогічних ЗВО, майбутні вчителі початкових класів повинні бути підготовленими до реалізації продуктивно-трудової діяльності молодших школярів, опановуючи сучасні ефективні підходи, інноваційні методи, методики та технології навчання.

Передумовами теоретичного обґрунтування проблеми організації трудового навчання учнів виступили роботи класиків зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки (О. Духнович, Д. Дьюї, Т. Кампанелла, Г. Кершенштейнер, Д. Локк, Т. Мор, Р. Оуен, І. Песталоцці, Ж. Руссо, Г. Сковорода, К. Ушинський, Ш. Фур'є та ін.). Особливості трудового навчання як необхідного складника виховного процесу доведено в роботах С. Ананьєва, П. Блонського, І. Гессена, О. Захаренка, А. Макаренка, С. Русової, В. Сипченка, В. Сухомлинського, І. Ткаченка, С. Шацького та ін. Наукового обґрунтування організація трудового навчання набула в дослідженнях Б. Бухалова, В. Казакевича, К. Катханова, В. Корольського, А. Ктіторова, В. Мадзігона, М. Пальянова, В. Полякова, В. Симоненко, М. Скаткіна, Д. Тхоржевського, І. Чернищенко, Л. Шило та ін.

Дидактичні проблеми політехнічної спрямованості продуктивної праці досліджували П. Атутов, С. Батишев, А. Калашников, В. Кальней, В. Лихач, В. Серіков та ін. Певний досвід щодо організації продуктивної праці відображено в роботах В. Блізнюка, А. Глущенко, А. Сайко, П. Саранова та ін. Різним видам продуктивної праці присвячено дисертаційні дослідження науковців В. Бурдуна, В. Мадзігона, В. Макарчук, О. Максимчук, Л. Оршанського, Л. Савченко, С. Ткачука та ін. Сучасні підходи до розроблення теоретичних засад проблеми, що досліджується, репрезентовано в працях А. Бойко, А. Вихруша, В. Гусєва, О. Коберника, Г. Левченка, Л. Оршанського, Л. Семеновської, В. Сидоренка, Н. Слюсаренко, В. Стешенка, Н. Шияна та ін.

Натепер з'ясовано домінантні імперативи нової стратегії професійної підготовки фахівців із позиції нової філософії освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай та ін.). Особливості загальнопедагогічної підготовки вчителя досліджують О. Дубасенюк, М. Євтух, Л. Коваль, А. Кузьмінський, В. Семиченко та ін. У галузі педагогіки початкової школи фундаментальне значення мають роботи Н. Бібік, О. Біди, А. Богуш, В. Бондаря, М. Вашуленка, С. Литвиненко, М. Марусинець, І. Пальшкової, О. Савченко, М. Скаткіна, Л. Хомич, А. Цимбалару, І. Шапошнікової та ін.

Попри беззаперечні досягнення в розробленні проблеми продуктивної праці у вітчизняній науці бракує цілісних досліджень, зорієнтованих на підготовку майбутнього вчителя початкової школи до організації трудового навчання молодших школярів. Аналіз педагогічної літератури виявив незначну кількість досліджень з позицій переоцінки та осмислення історичного досвіду організації трудового навчання молодших школярів. Водночас практика розв'язання проблеми організації та залучення молодших школярів до трудового навчання у початкових школах містить значну наукову цінність для визначення теоретичних та організаційно-методичних засад трудового навчання молодших школярів у сучасних умовах, а також необхідність подолання низки суперечностей між:

- сучасними вимогами до якості підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів і відсутністю науково обґрунтованої концепції, апробованої моделі та методики організації трудового навчання майбутніх учителів у педагогічних закладах вищої освіти;
- усвідомленням нагальної потреби трудового навчання у становленні особистості молодших школярів і відсутністю нормативної бази щодо організації трудового навчання педагогів початкової ланки освіти;
- потребою професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів та відсутністю належного професійно спрямованого методичного забезпечення такої підготовки.

Отже, актуальність проблеми організації трудового навчання молодших школярів у початковій школі та відсутність педагогічних досліджень з організації трудового навчання молодших школярів відповідно до потреб сучасних соціальних перетворень й економічного розвитку країни, зумовили вибір теми дослідження «**Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи**».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогічних технологій початкової освіти «Контекстний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи» (№ 0119U002019), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 10 від 28.04.2016 р.) та Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі психолого-педагогічних наук при НАПН України (протокол № 7 від 29.11.2016 р.).

Мета дослідження – науково обґрунтувати й апробувати теоретико-методологічні концепти та педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Завдання дослідження:

1. Здійснити історичний екскурс трансформації змісту трудового навчання у педагогічному вимірі.
2. Визначити теоретико-методологічні концепти дослідження процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.
3. Розкрити сутність і структуру феномена «підготовленість майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи»; уточнити поняття «трудове навчання», «трудове виховання», «праця учнів», «підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «підготовленість», «професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи».
4. Визначити компоненти, критерії, показники та схарактеризувати рівні підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.
5. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

6. Розробити й обґрунтувати модель підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

7. Розробити експериментальну методику підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи й апробувати її ефективність.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – зміст та експериментальна методика підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Загальна гіпотеза дослідження. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання молодших школярів функціонує як система, компоненти якої (мотиваційний, когнітивний, процесуально-операційний, контрольний-оцінний) зорієнтовані на їхню підготовку до здійснення педагогічної діяльності відповідно до вимог сучасних стандартів та концепції Нової української школи. Підготовка майбутніх учителів до трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи забезпечується поетапною реалізацією моделі (теоретико-збагачувальний, практико-зорієнтований, самостійно-творчий етапи) і базується на методиці реалізації відповідних педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи; спричиняє позитивні якісні зрушення у параметрах, що характеризують як підготовку, так і підготовленість майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів початкової школи у процесі їхнього навчання у ЗВО.

Загальна гіпотеза конкретизована частковими, а саме: підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання буде ефективною, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи необхідності організації трудового навчання молодших школярів у вимірі сучасних концептуальних вимог Нової української школи;
- забезпечення інтеграції фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів;
- взаємозв'язок аудиторних занять із позааудиторною трудовою діяльністю майбутніх учителів початкової школи.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на тому, що формування підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи в закладах вищої педагогічної освіти зумовлюється, з одного боку, методологічною парадигмою (закони,

закономірності, підходи, принципи) їхньої професійно-педагогічної підготовки, з іншого – методичною та технологічною організацією освітнього процесу вищої школи, спрямованого на формування у майбутніх учителів особистісних якостей (самовизначення, відповідальність, самоствалення, самовдосконалення, креативність тощо) та трудових умінь і навичок професійно-творчої спрямованості. Рівні підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів початкової школи залежать насамперед від усвідомлення ними неминучості постійного оновлення освітнього процесу початкової школи, зокрема трудового навчання, його модернізації у векторі Концепції Нової української школи.

Концепція дослідження. Необхідність розроблення теоретико-методичних засад формування підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи в закладах вищої освіти зумовлена реаліями сьогодення, пов'язаними з реформуванням і модернізацією системи початкової освіти України в парадигмі Концепції Нової української школи та підвищення вимог до якості початкової освіти. Дослідження відбувалося з урахуванням вітчизняних і світових тенденцій реформування, оновлення і модернізації вищої педагогічної освіти, зокрема процесу підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

У професійно-педагогічній стратегії підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи засновничими виступили об'єктивні взаємозв'язки і взаємозалежності у використанні досвіду трудового навчання учнів у класичній педагогіці та сучасних концептуальних засад застосування новітніх педагогічних технологій продуктивного навчання майбутніх учителів, принципів і методів їх інтеграції в комплексі фахових дисциплін із продуктивних і трудових видів навчання майбутніх учителів початкової школи.

Індикатором формування підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів початкової школи виступили взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки як в аудиторних формах навчання (лекції, практичні заняття, семінари тощо), так і в позааудиторних (тренінги, вебінари, творчі майстерні, круглі столи тощо) та самостійній роботі студентів.

Підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи є спеціальним, цілеспрямованим, керованим і вимірюваним процесом, ґрунтується на методологічному, теоретичному та методичному (технологічному) концептах.

Методологічний концепт дослідження охоплює науково-філософські детермінанти (методологічні закони, закономірності, принципи, підходи) щодо

теорії наукового пізнання; вчення про працю як провідну форму функціонування суспільства, вихідну умову життя людини, що визначає її ставлення до світу, а отже, є важливим складником освітнього процесу та педагогічно організованого середовища; філософські ідеї про взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ суспільного життя й освітнього процесу. Дослідження виконано з дотриманням методологічних принципів гуманності, науковості, природовідповідності, об'єктивності, історизму, зв'язку із життям, єдності теорії і практики та методологічних підходів: особистісно-діяльнісного, системного, контекстного і технологічного.

Особистісно-діяльнісний підхід зумовлений тим, що тільки в процесі активної трудової діяльності особистість здобуває необхідні знання й оволодіває продуктивними і творчими вміннями та навичками майбутньої професійної діяльності, зокрема з організації трудової діяльності учнів початкової школи; характеризує кожного студента як джерело власної індивідуальної активності; зумовлює аналіз особистості майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності, з індивідуальними пізнавальними та професійними мотивами й потребами, когнітивними стратегіями (аналітичні, просторово-синтетичні, вербальні), особливостями педагогічної діяльності (Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Іллясов, А. Кузьмінський, О. Леонтьєв, В. Моляко, І. Підласий, В. Рибалка та ін.).

Системний підхід у дослідженні забезпечує формування у майбутніх учителів початкової школи цілісного знання про організацію трудового навчання учнів початкової школи як відкриту динамічну педагогічну систему із відповідними підсистемами (змістом, формами, методами, засобами), спрямованими на досягнення заздалегідь запланованого продуктивного результату (А. Авер'янов, С. Архангельський, Л. Берталанфі, І. Блауберг, В. Луговий, В. Огнев'юк, М. Сагатовський, В. Садовський, Е. Юдін та ін.).

Контекстний підхід сприяє максимальному наближенню процесу підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів початкової школи; забезпечує формування особистості майбутнього вчителя в контексті її психологічної, особистісної, соціальної, інтелектуальної підготовленості до майбутньої трудової і професійної діяльності в початковій школі (Ю. Бабанський, А. Богущ, В. Бондар, А. Вербицький, Д. Ельконін, Н. Яковлева та ін.).

Технологічний підхід є домінуютьною характеристикою діяльності майбутнього вчителя початкової школи, який забезпечує перехід на якісно новий ступінь ефективності навчання учнів і вчить оперативно реагувати на інноваційні освітні процеси в початковій школі; забезпечує майбутніх учителів сукупністю всіх наявних у конкретній педагогічній системі технологій, методів,

засобів і форм навчання (Л. Занков); розгортає послідовність педагогічних процесів, що дозволяють одержати запланований результат (М. Кларін); пропонує організаційно-методичний інструментарій освітнього процесу (Б. Ліхачов), що сприяє оновленню процесу навчання, підвищенню його результативності, інструментальності, інтенсивності (А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Безпалько, С. Гончаренко, І. Підласий, Г. Селевко, С. Сисоєва та ін.).

Теоретичний концепт розкриває систему вихідних параметрів, дефініцій, що відображають сутність професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання молодших школярів, її специфічних функцій і характеристик; пропонує для засвоєння провідні ідеї щодо організації трудового навчання школярів (О. Захаренко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Ткаченко, С. Шацький та ін.); наукові узагальнення поєднання навчання з продуктивною працею як підгрунтя організації трудового навчання школярів (П. Атутов, С. Батищев, В. Мадзігон, Л. Оршанський, Л. Семеновська, В. Сидоренко, Д. Тхоржевський та ін.); теоретичні положення і висновки про особливості трудової підготовки учнів (А. Вихрущ, С. Дем'янчук, В. Макаруч, Н. Слюсаренко, Т. Сорока та ін.); оновлення змісту й наступності початкової і дошкільної ланок освіти (Л. Артемова, Н. Бібік, А. Богуш, В. Бондар, М. Вашуленко, О. Савченко та ін.); розв'язання проблем професіографії педагогічної праці (О. Абдуліна, Є. Барбіна, В. Гриньова, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін.) і професійної підготовки педагогів (А. Алексюк, А. Бойко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кічук, В. Козаков, М. Лещенко, С. Литвиненко, М. Марусинець, О. Мороз, О. Рудницька, В. Семиченко, С. Сисоєва, Р. Хмелюк, Т. Яценко та ін.), підвищення їхнього теоретичного рівня, забезпечення особистісно зорієнтованого змісту національного виховання й освіти (Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, О. Киричук, В. Лозова, Н. Ничкало, В. Рибалка, О. Сухомлинська, М. Шкіль та ін.).

Методичний (технологічний) концепт репрезентує особистісно зорієнтовану методику підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти до організації трудового навчання молодших школярів, що передбачає розроблення методичного супроводу, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів засобами спеціально дібраних інформаційних, діагностувальних, тренувальних програм, індивідуалізації та персоналізації завдань для підвищення результатів базової професійної підготовки (Т. Башинська, Б. Вульфсон, М. Дункан, Дж. Дьюї, Й. Зільберфарб, Є. Кагаров, Т. Капелюшна, І. Кліпакова, У. Кіпатрик, М. Кнолл, В. Коваленко, Е. Коллінгз, М. Пелагейченко, Є. Пеньковських, Н. Попова, Н. Прокоп'єва,

В. Стернберг, І. Трояновський, С. Тюберт, С. Шацький, Є. Янжул та ін.).

У процесі дослідження використано комплекс **експериментальних методів**. Теоретичні – аналіз (ретроспективний, порівняльний) психолого-педагогічної літератури, узагальнення і класифікації наукових даних у філософських, психолого-педагогічних, навчально-методичних та інструктивних джерелах для з'ясування стану й теоретичного обґрунтування ключових понять і категорій дослідження, педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Емпіричні – для вивчення стану підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання застосовано діагностувальні (анкетування, опитування, тестування), обсерваційні (цілеспрямоване спостереження за професійно-педагогічною діяльністю вчителів) методи, аналіз навчальних планів та освітніх програм; для з'ясування ефективності педагогічних умов і методики підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання – педагогічний експеримент (розвідувально-пошуковий, констатувальний, формувальний, прикінцевий етапи), аналіз продуктів діяльності студентів; кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Статистичні – для узагальнення емпіричних даних, перевірки робочих гіпотез і достовірності результатів експерименту, окреслення тенденцій та закономірностей їх зміни використано методи математичної статистики (λ -критерій Колмогорова-Смирнова).

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проведено на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди упродовж 2015–2020 років.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше: обґрунтовано теоретико-методологічні концепти професійної підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи як цілісної педагогічної системи, що охоплює методологічні підходи (особистісно-діяльнісний, системний, контекстний, технологічний) та систему методологічних і педагогічних принципів навчання; розкрито сутність і структуру феномена «підготовленість майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи» (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий, рефлексійно-оцінний компоненти); розроблено критерії із відповідними показниками: настановний (наявність інтересу і потреби в організації трудового навчання молодших школярів, ціннісне ставлення майбутніх учителів початкової школи до результатів трудової діяльності учнів, спрямованість

студентів на трудове навчання в майбутній професійній діяльності), знаннєвий (обізнаність із ключовими поняттями трудового навчання, із видами та продуктами трудового навчання учнів у початковій школі, з технологіями трудового навчання), поведінковий (наявність організаційних умінь, умінь емоційної саморегуляції та творчого потенціалу в майбутніх учителів), аналітичний (наявність аналітичних, рефлексійних, оцінювальних умінь у майбутніх учителів) для визначення рівнів підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. Визначено і схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний і низький) підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Визначено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи: усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи необхідності організації трудового навчання молодших школярів у вимірі сучасних концептуальних вимог Нової української школи; забезпечення інтеграції фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів; взаємозв'язок аудиторних занять із позааудиторною трудовою діяльністю майбутніх учителів початкової школи.

Розроблено модель підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи (цільовий, змістовий, результативний блоки): цільовий блок моделі передбачає єдність мети та завдань, комплексне вирішення яких забезпечить процес підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому середовищі початкової школи; змістовий – презентує інтерактивні технології підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів; результативний – студіює результативність та якість підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Удосконалено змістові характеристики поняттєво-категоріального апарату дослідження; уточнено сутність понять «трудове навчання», «трудове виховання», «праця учнів», «підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «підготовленість», «професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи».

Набули подальшого розвитку зміст і методика підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи у вимірі Концепції нової української школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні й

апробації діагностувальної та експериментальної методик підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи; елективних курсів «Трудове навчання з практикумом», «Художня праця» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти) та їх методичного забезпечення; збагачено зміст навчальних дисциплін («Педагогіка», «Психологія загальна та вікова», «Історія української культури») додатковими темами, що сприяють підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи; започатковано педагогічний гурток «Педагогічна майстерня вчителя початкової школи»; розроблено диспути, дискусії, прес-конференції («Чи потрібні уроки праці в початковій школі?», «Погляд у минуле» тощо), конкурси («Знавці трудового навчання», «Казки Шахерезади»), майстер-класи («Солоне тісто», «Українська народна вишивка та сорочка», «Художній розпис тканин», «Клаптиковий крій», «Традиційна кераміка», «Народна лялька», «Декоративний розпис», «Писанкарство», «Пап'є-маше», «Клуб акварелістів»), професійно спрямовані рольові та ділові ігри і вправи («Влови настрої», «Список емоцій», «Передавання почуттів», «Кінопроба» тощо), комплекс педагогічних ситуацій і задач, спрямованих на підготовку майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розроблення нових освітніх програм зі спеціальності «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти із дисциплін педагогічного циклу, фахових методик, навчально-методичних посібників і рекомендацій; для оновлення змісту лекційних курсів та завдань педагогічної практики, обґрунтування нових методик їх викладання у ЗВО й у системі підвищення кваліфікації учителів початкової школи у вимірі НУШ.

Упровадження результатів дослідження. Концептуальні положення роботи впроваджено в практику діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка про впровадження № 688/30-1 від 28.05.2020 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка про впровадження № 01/10-210 від 16.06.2020 р.), ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет» (довідка про впровадження № 09/1-206/3 від 26.03.2021 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка про впровадження № 775 від 16.12.2020 р.), Ізмаїльського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 1-7/687 від 29.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача в праці у співавторстві: у колективній

монографії (№ 2) автору належить підрозділ «Історичний аналіз основ теорії продуктивної діяльності»; у праці № 47 автором розроблено програми практики для студентів зі спеціальності 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Засадничі положення дисертації апробовано під час проведення педагогічного експерименту, а також шляхом оприлюднення теоретичних і практичних висновків й узагальнень на міжнародних: «Інноваційні вектори сучасної початкової освіти» (Одеса, 2013), «Теорія та практика управління педагогічним процесом» (Одеса, 2014), «Problemy miejscowego nowoczesne przedszkole i szkolnictwa wyzszego» (Warszawa, 2014), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2015), «Problems and Prospects of Territories Socio-Economic Development» (Opole, 2016), «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017), «Проблеми якості дошкільної освіти і професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі» (Одеса, 2017), «Science and life» (Karlovy Vary, 2017), «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2017), «Modern scientific research» (Morrisville, 2018), «Science and Society» (Гамільтон, Канада, 2018); «Модернізація підготовки фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору» (Кривий Ріг, 2019), «Світоглядні горизонти місії вчителя нової української школи» (Одеса, 2019), «Педагогічні читання з нагоди 90-річчя Криворізького державного педагогічного університету та вшанування пам'яті професорів П. І. Шевченка та В. С. Пikel'ної» (Кривий Ріг, 2020), «Organization of educational process in the field of pedagogy and psychology in Ukraine and EU countries» (Lublin, 2020); усеукраїнських: «Підвищення якості освіти в професійній підготовці майбутніх вчителів» (Кривий Ріг, 2014), «Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти» (Бердянськ, 2017), «Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи» (Кривий Ріг, 2017), «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (Херсон, 2017), «Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції нової української школи» (Мелітополь, 2018) науково-практичних конференціях.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 47 працях автора, із них: 2 монографії (1 – колективна); 1 стаття у журналі, що входить до Web of Science, 15 статей у фахових виданнях України, 8 статей – у наукових періодичних виданнях інших країн (Болгарія, Ізраїль, Канада, Китай, Польща, Румунія); 20 – апробаційного характеру; 1 – навчально-методичний посібник (у співавторстві).

Кандидатську дисертацію з теми «Підготовка майбутніх учителів до організації самостійної навчальної роботи молодших школярів у закладах інтернатного типу» захищено в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» у 2012 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використано.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (485 найменувань, із них 17 – іноземною мовою) і 23 додатків, поданих на 84 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 519 сторінок, основний зміст викладено на 384 сторінках. Робота містить 37 таблиць, 10 рисунків, що обіймають 1 самостійну сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і стан розробленості проблеми дослідження в теоретичному та практичному аспектах, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет, розкрито провідну ідею, концепцію, гіпотезу, наукову новизну та практичне значення результатів дослідження, подано інформацію про експериментальну базу, апробацію й упровадження результатів наукового пошуку, кількість публікацій, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи**» здійснено теоретичний аналіз проблеми, що досліджується, в історичному й науково-педагогічному ракурсах, уточнено зміст ключових понять дослідження, схарактеризовано специфіку організації трудового навчання учнів початкової школи, визначено теоретичні засади й методичні передумови формування підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Ознайомлення з історичним вектором дослідження трудового навчання і виховання засвідчило, що проблема організації праці дітей в освітніх закладах різного типу досліджувалась як зарубіжними (Дж. Дьюї, Г. Кершенштейн та ін.), так і вітчизняними вченими (С. Ананьїн, П. Блонський, Б. Грінченко, О. Духнович, М. Корф, Т. Лубенець, Я. Новицький, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Я. Чепіга та ін.). З'ясовано, що світова педагогічна практика акумулює варіативні виховні системи минулих століть щодо залучення учнів до різних видів праці як самоцінного джерела їхнього розвитку в царині сучасної педагогічної науки і практики.

Виявлено, що праця в усіх її видах і проявах супроводжує все життя людини, це спонукало вчених (філософів, психологів, педагогів, економістів та ін.) розглядати означений феномен в різних аспектах (сутність поняття, види,

специфіка, організація праці тощо). За результатами аналізу сучасних наукових досліджень (В. Генкін, Н. Гетьманцева, Г. Дворецька, І. Кисельов, Е. Клімов, Я. Крушельницька, А. Маршал, О. Процевський, В. Рибалка, В. Синявський, В. Туземцев та ін.), працю учнів визначаємо як систематичну, свідому, творчу, організовану доцільно та відповідно до логіки виробництва урочну й позаурочну діяльність учнів, спрямовану на їхню підготовку до виробничо-економічних відносин, метою якої є всебічний розвиток і морально-відповідальне становлення особистості, а результатом – суспільно значуща продукція.

Трудове навчання розглядаємо як процес систематичної, організованої діяльності, який сприяє формуванню цілісної системи трудових знань, умінь, навичок школяра, отриманню конкретного продукту, здатності в процесі відтворення виробляти матеріальні, духовні блага й послуги, спрямований на розвиток особистісних і психофізіологічних якостей, соціальних мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій особистості, виховання позитивного ставлення до праці.

Трудове виховання учнів початкової школи розуміємо як компонент загальної системи всебічного розвитку особистості, що передбачає насамперед виховання любові до праці, поваги до людей праці; ознайомлення учнів з основами сучасного виробництва; формування в них у процесі праці трудових умінь і навичок, покликання до свідомого вибору професії в майбутньому.

Проблему професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів досліджено в різних напрямках: зміст, форми і методи підготовки майбутнього вчителя (І. Бех, І. Богданова, В. Борисов, В. Давидов, Н. Кічук, С. Литвиненко, О. Матвієнко, Н. Ничкало, Л. Оршанський, Т. Осіпова, Л. Хомич та ін.); особливості й закономірності формування професійних та особистісних якостей майбутніх учителів (Б. Гершунський, І. Зязюн, С. Сисоєва, О. Скоробагата та ін.); формування педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя та структура педагогічної діяльності (А. Алексюк, В. Бондар, С. Гончаренко, Н. Кузьміна, О. Савченко, В. Сластьонін та ін.); підвищення педагогічної культури, майстерності, саморегуляції майбутнього вчителя початкової школи (В. Гриньова, І. Зязюн, В. Кремень, М. Марусинець, І. Пальшкова, О. Семенов та ін.) тощо. Аналіз зазначених досліджень забезпечив можливість характеризувати професійно-педагогічну підготовку майбутнього вчителя початкової ланки як відкриту систему, що потребує її докладного вивчення та дослідження з урахуванням вироблених педагогічною наукою і практикою методологічних концептів; студіювати її як цілісний освітній процес, спрямований на формування у студентів системи необхідних знань, умінь і навичок, озброєння їх методами і прийомами, формування професійно спрямованої творчої особистості майбутнього педагога.

Професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи визначаємо як процес, зорієнтований на формування особистості вчителя, який розуміє цілі та зміст такого виду професійної діяльності, володіє операційною структурою її здійснення на підставі інтеграції загальнонаукових, психолого-педагогічних, фахових і методичних знань, умінь та навичок.

Підготовленість майбутніх учителів початкової школи до навчання учнів розуміємо як результат систематичної цілісної підготовки студентів у процесі навчання в педагогічному закладі вищої освіти, які оволоділи змістом освітньо-професійних програм за компетентнісним підходом.

Стрижневим поняттям дослідження є «підготовленість майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи», яку розуміємо як результат опанування студентами цілісної системи знань, сформованістю в них трудових умінь і навичок засобами новітніх технологій; здатністю до саморозвитку, наявністю таких особистісних якостей, як самооцінювання, самоставлення, креативність, ініціативність в організації трудового навчання учнів.

У другому розділі **«Методологічні засади підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи»** розкрито методологічні концепти підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи, зокрема окреслено методологічні принципи та підходи (особистісно-діяльнісний, системний, контекстний, технологічний), урахування яких сприяє формуванню підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Схарактеризовано засновничі принципи підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів початкової школи, як-от: принцип поєднання різних методів і засобів підготовки майбутніх учителів; принцип створення необхідних умов у ЗВО; принципи міцності, усвідомленості та дієвості результатів навчання, виховання і розвитку та фундаментальності освіти і її професійного спрямування; принципи позитивної мотивації і сприятливого емоційного клімату та поєднання індивідуальних і колективних форм навчання у ЗВО; принципи особистісного цільовизначення здобувачів освіти та вибору індивідуальної освітньої траєкторії; принципи продуктивності навчання та первинності освітньої продукції учнів і вторинності вивчення готових відомих результатів; принципи поєднання навчання з продуктивною працею, зв'язок теорії і практики; принципи моделювання майбутньої професійної діяльності вчителя початкової школи й освітньої рефлексії.

Особистісно-діяльнісний підхід (Л. Виготський, І. Зимня, І. Зязюн, О. Леонтєв, В. Моляко, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, І. Харламов, М. Ярмаченко та ін.) уможливорює розкриття природи та умов реалізації особистісно-розвивальних функцій освітнього процесу, націлює на те, що організація вчителем трудової активності учнів у початковій школі позиціонує цілісну систему взаємозумовлених дій і заходів, спрямованих на досягнення цілей, творчого оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками і методами дитиноцентрованої професійно-педагогічної діяльності з учнями ще в закладі вищої освіти. Ґрунтуючись на діяльнісно-особистісному підході, підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів має враховувати соціально значущі мотиви професійної діяльності, педагогічні здібності, повноту й глибину педагогічних, методичних і психологічних знань та вмінь, соціальну активність особистості майбутнього вчителя початкової ланки. З позицій підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів необхідними методичними передумовами вважаємо здатність особистості студентів до рефлексії власного досвіду; авторський підхід до постановки цілей щодо змісту інноваційних процесів, розроблення засобів створення ситуацій розвитку учнів; взаємодія з усіма суб'єктами освітнього процесу, урахування їхніх індивідуально-стильових особливостей, спільна діяльність і створення цілей, засобів, результатів, що очікуються; єдність особистісного та когнітивного розвитку в процесі професійно-педагогічної підготовки у ЗВО із застосуванням особистісно зорієнтованих педагогічних технологій.

Системний підхід (В. Безпалько, Л. Берталанфі, Т. Ільїна, Ф. Корольова, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, Г. Щукіна та ін.) розуміємо як комплекс вивчення найбільш суттєвих закономірностей розвитку явища як єдиного цілого – системи, де сукупність взаємопов'язаних між собою частин надає їй нових властивостей і якісних ознак. Системний підхід дозволяє спланувати підготовку майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи систематично і послідовно, від початку цього процесу у ЗВО до його завершення педагогічною практикою і професійно-педагогічною діяльністю у початковій школі.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи на засадах системного підходу передбачає загальнонаукову, фундаментальну, предметну, психолого-педагогічну, дидактичну, методичну, практичну, науково-педагогічну, інформаційно-технологічну підготовку як складників цілісної системи підготовки, у ході якої формується система узагальнених міжпредметних і часткових професійно-педагогічних знань, способів

діяльності, умінь творчо оперувати ними у вирішенні професійних завдань.

Реалізація контекстного підходу в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання школярів, сприяє розвитку професійних здібностей майбутніх фахівців, допомагає більш об'єктивно і точно визначати свою професійну придатність. Методологія контекстного підходу (А. Вербицький, В. Гладішева, Н. Гузій, А. Картьожнікова, О. Ковтун, Т. Сидоренко, О. Чурбанова та ін.) передбачає такі базові форми організації освітньої діяльності: освітня діяльність академічного типу з провідною роллю лекцій і практичних занять (проблемна лекція, лекція удвох, лекція-візуалізація, лекція із заздальгідь запланованими помилками, лекція-прес-конференція, рефлексивно зорієнтована лекція тощо); квазіпрофесійна діяльність (дискусії, евристичні бесіди, ділові, рольові та імітаційні ігри, тренінги, елективні курси, створення й розв'язання ситуацій-кейсів, аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач, майстер-класи, семінари-практикуми тощо); освітньо-професійна діяльність (самостійна, індивідуальна, науково-дослідна робота студентів, проєктна діяльність, педагогічна практика, виконання кваліфікаційних робіт тощо).

Важливим у реалізації контекстного підходу вважаємо залучення стейкхолдерів до розроблення й удосконалення освітніх програм підготовки педагогів, реалізації освітнього процесу під час безпосереднього проведення аудиторних занять і керівництва різними видами практики. Основними формами співпраці закладу вищої освіти зі стейкхолдерами в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів виступають круглі столи, методичні семінари, науково-практичні конференції, зустрічі, анкетування, залучення до розроблення й оновлення освітніх програм, рецензування, керування практиками, проведення аудиторних занять, участь у комісіях із захисту кваліфікаційних робіт та їх рецензування, стажування, профорієнтаційні заходи тощо.

Технологічний підхід (І. Богданова, С. Бондар, І. Лозова, С. Пальчевський, О. Пехота, О. Пометун, Г. Селевко, П. Сікорський, Н. Талізінна та ін.) характеризує спрямованість педагогічних досліджень на оптимізацію, вдосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності, інтенсивності. Технологія педагогічної діяльності враховує об'єктивні дидактичні закономірності і таким чином забезпечує в конкретних умовах відповідність результату діяльності попередньо поставленим цілям. Особливістю освітніх технологій є те, що сфера педагогічної діяльності не може бути схарактеризована чітким предметним полем, однозначністю функцій, відокремленістю професійних дій від особистісно-суб'єктивних параметрів. Крім цього, віддаленість і варіативність результату освітньої

діяльності не можуть забезпечити його чітке прогнозування та моделювання. Технологічний підхід сприяє цілеспрямованому синтезу методів навчання, відкриває нові можливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання молодших школярів.

Важливим аспектом підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації трудового навчання учнів є його підготовленість до застосування нових освітніх технологій. Майбутній педагог має бути підготовленим до: своєчасного реагування на інноваційні процеси в технологічній освітній галузі, що відбуваються в початковій школі; активного використання сучасних педагогічних та інформаційних технологій на уроках трудового навчання; аналізу можливостей запровадження нових навчально-методичних комплексів; прогнозування нових педагогічних ідей, оригінальних моделей навчання і виховання; вирішення педагогічних задач з максимальним прагненням наблизитися до ідеального кінцевого результату; пошуку оптимальних засобів індивідуалізації освітньо-виховного процесу; підготовки учнів до дослідницької роботи, організації їх першого науково-практичного досвіду як на уроках трудового навчання, так і в позаурочний час; збагачення змісту форм і методів позаурочної діяльності з трудового навчання, спрямованих на активізацію життєдіяльності шкільного колективу; формування позитивного ставлення дитини до навчання в школі, до праці, до однолітків, до вчителів та до самої себе; розвитку співпраці вчителів, учнів і батьків; застосування загальнонавчальних технологій трудового навчання в початковій школі, що є результатом модернізації дидактико-методичної системи трудового навчання.

Технологічний підхід націлює на використання різноманітних технологій, у контексті дослідження вважаємо ефективними такі: особистісно зорієнтовані освітні технології; технології ігрового проєктування; інтерактивні технології; технології ситуаційного навчання; нові інформаційно-комунікаційні технології, веб-квест технології тощо.

У третьому розділі **«Підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів у практиці сучасної вищої школи»** окреслено нормативно-програмне забезпечення трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи та професійної підготовки майбутніх учителів, проаналізовано стан підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання у сучасних ЗВО, визначено компонентну структуру підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи, обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Аналіз Державного стандарту початкової освіти і програм із трудового навчання для початкової школи засвідчив, що одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітнього простору є орієнтація освітніх програм, розроблених відповідно до нового Державного стандарту, щодо набуття учнями ключових компетентностей, створення ефективних механізмів їх запровадження.

Установлено, що трудова діяльність молодшого школяра реалізується через технологічну освітню галузь, яка передбачає впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес початкової школи. Встановлено, що натеper молодші школярі повинні не тільки бути готовими до вирішення побутових питань застосуванням алгоритмів виконання технологічних завдань і навичок трудової діяльності в практичних ситуаціях, а й уміти працювати із графічною інформацією та комп'ютером. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів націлюють на надання школярам інформації про різні види технологічної творчості, декоративно-прикладного мистецтва українського народу, призначення предметів побуту та можливостей комп'ютера, передбачають застосування набутих знань у практичних ситуаціях.

Вивчення та порівняльний аналіз змісту шкільних програм надали змогу встановити, що вони характеризуються повними змінами в підходах щодо трудового навчання учнів і націлюють учителів початкової ланки на формування продуктивної трудової діяльності із застосуванням комп'ютерних технологій, повноцінне оволодіння учнями всіма компонентами освітньої діяльності, у тому числі й уміннями та навичками трудової діяльності, передбачають наявність «діяльнісної лінії» у змісті освітньої галузі.

Аналіз професійного стандарту вчителя початкових класів закладів освіти, освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта, навчального плану засвідчив, що у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи не передбачено організацію трудової діяльності учнів, не враховано специфіку продуктивних технологій навчання молодших школярів. Запланована педагогічна практика не акцентує на питаннях організації трудового навчання молодших школярів. Спостерігається неузгодженість теоретичної підготовки учителів початкової ланки з педагогічною практикою та трудовою діяльністю учнів.

Аналіз анкетування вчителів початкової школи засвідчив, що в багатьох школах відсутні можливості щодо оновлення кабінетів трудового навчання, закупки нового обладнання, відчувається нестача наочності, що, у свою чергу,

негативно позначається на якості навчання, зниженні інтересу молодших школярів до уроків трудового навчання.

Результати анкетування молодших школярів та їхніх батьків щодо занять ручною працею засвідчили, що більшість учнів надають перевагу перегляду телевізійних програм, іграм на комп'ютері чи прогулянкам на вулиці, що пов'язано з недостатньою увагою до трудового навчання дітей з боку батьків через їхню зайнятість. Тільки в тих сім'ях, де батьки або бабусі чи дідусі намагаються навчити дітей того, що самі вміють робити своїми руками, учні із задоволенням займаються художньою працею у вільний час.

Анкетування студентів факультету початкового навчання мало на меті визначити їхнє ставлення до трудового навчання молодших школярів. Виявлено, що в цілому вони мають позитивне ставлення до трудового навчання в початковій школі, натомість їм не вистачає ні теоретичних знань щодо методики організації такої діяльності з молодшими школярами, ні практичних умінь і навичок її здійснення в освітньому процесі початкової школи.

У дослідженні виокремлено компоненти, критерії і показники підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. Мотиваційно-ціннісний компонент, у межах якого виокремлено *настановний* критерій з відповідними показниками (наявність інтересу і потреби в організації трудового навчання молодших школярів; ціннісне ставлення майбутніх учителів початкової школи до результатів трудової діяльності; спрямованість на трудове навчання в майбутній професійній діяльності). За когнітивно-пізнавальним компонентом визначено *знансвий* критерій із показниками (обізнаність: із ключовими поняттями трудового навчання; із видами та продуктами трудового навчання учнів у початковій школі; із технологіями трудового навчання). За діяльнісно-творчим компонентом визначено *поведінковий* критерій із показниками (наявність: організаційних умінь; умінь емоційної саморегуляції; творчого потенціалу у майбутніх учителів) та рефлексійно-оцінний компонент, у межах якого виокремлено *аналітичний* критерій із показниками (наявність: аналітичних умінь; рефлексивних умінь; оцінювальних умінь у майбутніх учителів).

Визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання молодших школярів:

- усвідомлення майбутніми учителями початкової школи необхідності організації трудового навчання молодших школярів у вимірі сучасних концептуальних вимог Нової української школи;

- забезпечення інтеграції фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів;
- взаємозв'язок аудиторних занять з позааудиторною трудовою діяльністю майбутніх учителів початкової школи.

У четвертому розділі «Експериментальна робота з підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи» розроблено й апробовано модель та експериментальну методикаку підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи, здійснено порівняльний аналіз результатів експериментальної роботи.

Відповідно до визначених критеріїв і показників схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Високий рівень підготовленості був характерний студентам, у яких наявні інтерес і потреби в організації трудового навчання молодших школярів, ціннісне ставлення до результатів трудової діяльності, спрямованість на трудове навчання в майбутній професійній діяльності. Майбутні вчителі цього рівня мають глибокі й міцні знання щодо ключових понять трудового навчання, уміють діагностувати трудову діяльність молодших школярів, добре обізнані з видами та продуктами трудового навчання учнів у початковій школі й зорієнтовані на впровадження сучасних технологій трудового навчання у майбутній професійній діяльності. У таких здобувачів вищої освіти сформовані організаторські здібності, вони вирізняються вмінням організовувати діяльність як усього колективу, так і кожного учня окремо з урахуванням його індивідуальних можливостей, при цьому психологічно комфортно себе почувають й адекватно реагують на вчинки довколишніх людей, виявляють вміння контролювати емоційний стан як власний, так і своїх вихованців. Майбутні вчителі мають високий творчий потенціал, пропонують нестандартні, цікаві завдання для учнів, викликаючи в них зацікавленість у виготовленні виробів ручної праці. Для студентів цього рівня підготовленості характерні високорозвинені рефлексійні вміння, вони вміють адекватно аналізувати свою діяльність і діяльність своїх вихованців; адекватно оцінювати результати досягнень молодших школярів у трудовій діяльності.

Достатній рівень підготовленості притаманний студентам, які здебільшого зацікавлені та мають потребу в організації трудового навчання молодших школярів; усвідомлено, з розумінням ставляться до результатів трудової діяльності, спрямовані на трудове навчання в майбутній професійній діяльності. Майбутні вчителі цього рівня мають достатні знання щодо ключових понять трудового навчання, переважно обізнані з видами та

продуктами трудового навчання учнів у початковій школі й сутністю сучасних технологій трудового навчання. Натомість вони ще відчують утруднення під час застосування набутих знань і вмінь у своїй майбутній професійній діяльності. У таких студентів сформовані організаторські здібності, вони вміють організовувати діяльність як усього колективу, так і кожного учня окремо з урахуванням його індивідуальних можливостей, доброзичливо ставляться до довколишніх людей, не конфліктні у відносинах з ними, вміють контролювати свій емоційний стан, проте подекуди неадекватно оцінюють емоційний стан молодших школярів, що приводить до незначних помилок у прийнятті рішень у ситуаціях, які виникають під час уроків праці. Майбутні вчителі творчо підходять до організації трудової діяльності на уроках праці, пропонують привабливі й ефективні завдання для учнів. У студентів наявні рефлексійні вміння, вони вміють аналізувати свою діяльність і діяльність своїх вихованців; натомість під час оцінювання результатів трудової діяльності молодших школярів подекуди виявляють невпевненість.

Задовільний рівень характерний для студентів, які спрямовані на педагогічну діяльність, пов'язану з організацією трудового навчання молодших школярів, проте цей інтерес має ситуативний характер; їхні бажання здебільшого залежать від обставин. Діяльність майбутніх учителів початкової школи цього рівня здебільшого має споглядальний характер, у них відсутня ініціатива в навчанні. Знання специфіки трудової діяльності молодших школярів та видів і продуктів цієї діяльності є епізодичними. Недостатньо вміло використовують одержані знання на практиці. Студенти здатні впроваджувати сучасні технології трудового навчання у практичну діяльність тільки за аналогією, прагнуть до шаблонних дій. Майбутні вчителі цього рівня не об'єктивно оцінюють свою діяльність, здебільшого їхня самооцінка є завищеною, вони не вміють контролювати свій емоційний стан й емоційний стан молодших школярів; стосунки з довколишніми людьми мають нестійкий характер, вони здатні конфліктувати. Такі здобувачі вищої освіти недостатньо творчі, відчують серйозні труднощі в керуванні зацікавленістю учнів, концентрацією їхньої уваги, вони невміло добирають і komponують навчальний матеріал, який необхідний для організації трудового навчання учнів початкової школи. У таких майбутніх учителів недостатньо сформовані рефлексійні вміння, їхня оцінка власної діяльності є або занадто завищеною, або, навпаки, занадто заниженою. Вони не вміють адекватно аналізувати як власну трудову діяльність, так і діяльність молодших школярів під час уроків праці. Відчують труднощі під час оцінювання трудової діяльності учнів і результатів їхньої продуктивної праці.

Низький рівень характерний для пасивних у навчанні майбутніх

учителів початкової школи, які не виявляють інтересу до педагогічної діяльності, що пов'язана з організацією трудового навчання молодших школярів; не виявляють ціннісного ставлення до її результатів. У них нечітко уявлення про зміст трудового навчання, несформована ініціативність у навчанні, вони безвідповідально ставляться до виконання завдань, пов'язаних із трудовою діяльністю учнів початкової школи. Такі студенти мають поверхневі знання щодо ключових понять, видів і продуктів трудового навчання, не вміють використовувати їх на практиці. Їм важко впроваджувати сучасні інноваційні технології у практичну діяльність, ці студенти зазнають значних труднощів під час виконання такої діяльності, не відчують необхідності у здобутті нових знань. Майбутні вчителі цього рівня не вміють контролювати свій емоційний стан і емоційний стан своїх вихованців; стосунки з довколишніми людьми здебільшого мають негативний характер; такі студенти часто вступають у конфлікт, спостерігається швидка зміна настрою; не вміють налагоджувати стосунки з людьми. Здобувачі вищої освіти цього рівня не виявляють творчості, а тому не вміють зацікавити учнів трудовою діяльністю, вони не здатні добирати навчальний матеріал, який необхідний для організації трудового навчання учнів початкової школи. У майбутніх учителів початкової школи цього рівня підготовленості здебільшого не сформовані рефлексійні вміння, вони неадекватно аналізують як власну трудову діяльність, так і діяльність молодших школярів. У ході оцінювання трудової діяльності учнів і результатів їхньої продуктивної праці потребують допомоги з боку викладача або одногрупників.

Для визначення рівнів підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи в дослідженні до кожного критерію та показника було дібрано діагностувальні методики, розроблено відповідні діагностувальні завдання. Для діагностування наявних рівнів підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи за показниками настановного критерію було застосовано модифікований тест мотивації ставлення до професійної діяльності (А. Карелін), методики «Мотивація до успіху» (Т. Елерс) і діагностики професійної спрямованості (Б. Басс). Рівні підготовленості за показниками знаннєвого критерію вимірювалися тестовими завданнями, що було укладено автором. Для діагностування рівнів підготовленості за показниками поведінкового критерію застосовано такі методики: психологічної оцінки організаторських здібностей особистості (Н. Фетіскін), діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Холл), тест «Ваш творчий потенціал» (О. Потьомкіна); аналітичного критерію – діагностичну карту сформованості аналітичних умінь (Т. Осипова), методику «Самооцінка

рівня онтогенетичної рефлексії» (Н. Фетіскін), укладені автором тестові завдання.

Одержані результати констатувального етапу експерименту було обчислено за середньоарифметичними показниками, що дозволило визначити наявні рівні підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. Так, більшість студентів перебувала на низькому (34,9% – експериментальна група (далі – ЕГ) і 36,1% – контрольна (далі – КГ)) і задовільному (35,9% ЕГ та 35,2% КГ) рівнях підготовленості. Достатній рівень показали 19,3% респондентів ЕГ і 18,5% – КГ. На високому рівні зафіксовано лише 9,9% майбутніх учителів початкової школи ЕГ та 10,2% – КГ.

На формувальному етапі експерименту було розроблено модель (див. рис.) та експериментальну методику підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи, реалізація яких ґрунтувалася на застосуванні методологічних підходів (особистісно-діяльнісний, системний, контекстний, технологічний) і передбачала комплексне впровадження визначених педагогічних умов. Експериментальну роботу здійснено в межах трьох етапів: теоретико-збагачувальний (здобуття відповідних знань), практико-зорієнтований (набуття умінь та навичок) і самостійно-творчий (застосування на практиці отриманих знань, умінь і навичок).

Модель підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи складалася з трьох взаємопов'язаних блоків: цільового (мета та методологічні підходи); змістового (педагогічні умови, етапи, форми, засоби і методи їх реалізації); результативного (результат роботи та способи його фіксування).

Цільовий блок уміщує мету експериментально-дослідницьких зусиль, а саме: підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи і методологічні підходи до цього процесу (особистісно-діяльнісний, системний, контекстний, технологічний). Змістовий блок маркує комплексне впровадження педагогічних умов на теоретико-збагачувальному, практико-зорієнтованому і самостійно-творчому етапах. Результативний блок моделі засвідчує динаміку процесу підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів, формування у студентів професійних й особистісних якостей та вмінь, визначених у структурі підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання молод-

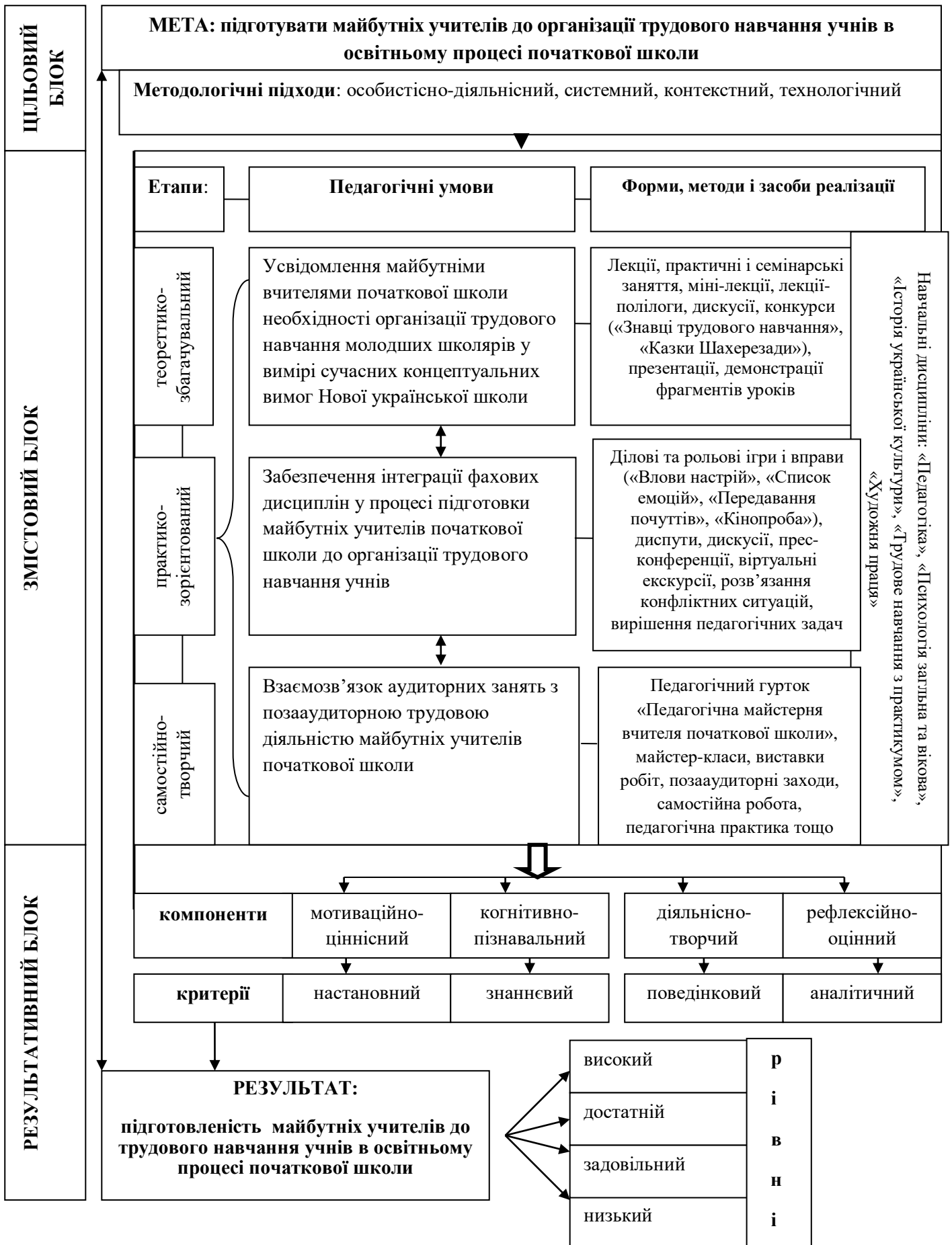

Рис. Модель підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи

ших школярів, компонентами якої є мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий, рефлексійно-оцінний.

На першому – теоретико-збагачувальному – етапі експериментальної методики підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи впроваджено педагогічну умову «усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи необхідності організації трудового навчання молодших школярів у вимірі сучасних концептуальних вимог Нової української школи» у межах елективних курсів «Трудове навчання з практикумом» і «Художня праця». Засобами її реалізації виступили лекції, семінари, дискусії, які було спрямовано на здобуття студентами теоретичних знань щодо трудового навчання в початковій школі.

Так, упродовж елективного курсу «Трудове навчання з практикумом» проведено лекції-полілоги «Роль праці в житті людини», «Ціннісне ставлення до праці», «Народна педагогіка про трудове виховання дітей». До лекції «Аспекти трудового навчання молодших школярів у різних видах діяльності» студентам було запропоновано підготувати міні-лекції. Майбутніх учителів було розподілено на творчі команди, які готували доповіді та наводили приклади ролі і місця трудового виховання у національному, розумовому, естетичному, фізичному, правовому напрямках виховання. Для з'ясування ролі мотивації вчителя в організації трудового навчання школярів» студенти знаходили відповіді на запитання: «Що потрібно вчителю початкової школи для того, щоб успішно організовувати трудове навчання молодших школярів?». Закріплення отриманих знань відбувалося під час практичних занять, що проходили у формі дискусії «Чи потрібні уроки праці в початковій школі?», конкурсів («Знавці трудового навчання», «Казки Шахерезади») тощо.

У межах елективного курсу «Художня праця» майбутні вчителі початкової школи, опановуючи тему «Декоративно-ужиткове мистецтво України: історія і сучасність», готували презентації щодо видів декоративно-ужиткового мистецтва («Петриківський розпис», «Ткацтво і килимарство», «Бісероплетіння», «Декоративний розпис», «Лозоплетіння», «Різьба по дереву», «Вишиванки», «Писанкарство»). Ознайомлюючись зі структурою уроків і гуртковою роботою з праці в початковій школі, студенти опановували інноваційні технології, розмірковували над тим, які види гурткової і позакласної роботи можна проводити з молодшими школярами, принципами її організації. Практичні заняття було присвячено демонстрації фрагментів уроків із трудового навчання у початковій школі та презентації розроблених здобувачами вищої освіти інтегрованих уроків: «Трудове навчання і образотворче мистецтво», «Трудове навчання і математика», «Трудове навчання і література», «Трудове навчання і природознавство» тощо. Розробляючи конспекти уроків, здобувачі вищої освіти готували необхідний ілюстративний матеріал та обладнання, визначали мету і завдання, види

практичної роботи учнів тощо. Майбутні вчителі демонстрували фрагменти позакласних виховних заходів із трудового навчання, розробляли сценарії, художнє і музичне оформлення, організовували різноманітні конкурси і завдання для організації змагань, готували нагороди для переможців.

На другому – практико-зорієнтованому – етапі було реалізовано педагогічну умову «забезпечення інтеграції фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів», що передбачало інтеграцію таких навчальних дисциплін, як «Педагогіка», «Психологія загальна та вікова», «Історія української культури». Так, навчальну дисципліну «Педагогіка» (модуль «Історія педагогіки») було доповнено темою «Трудове виховання в різні історичні періоди», у ході якої майбутні вчителі з'ясовували, яке значення надавалося трудовому навчанню підростаючого покоління за часів Античності, Середньовіччя, епохи Відродження, у німецькій, французькій, англійській педагогіці. На практичному занятті з модуля «Історія вітчизняної педагогічної думки» зі студентами було проведено прес-конференцію «Погляд у минуле», у якій «взяли участь» видатні вітчизняні педагоги (студенти): К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький, які вустах майбутніх учителів висвітлювали свої ідеї щодо значення трудового виховання молодших школярів у становленні їхньої особистості. Інші студенти виконували ролі «журналістів», які ставили запитання «видатним педагогам». У межах дисципліни «Історія української культури» для практичного заняття «Художні ремесла в Україні» майбутні вчителі початкової школи готували віртуальні екскурсії до музеїв декоративно-прикладного мистецтва в Україні.

На третьому – самостійно-творчому – етапі було реалізовано педагогічну умову «взаємозв'язок аудиторних занять з позааудиторною трудовою діяльністю майбутніх учителів початкової школи». У ході занять студенти набували вмінь виконання самостійної творчої діяльності, залучались до роботи педагогічного гуртка «Педагогічна майстерня вчителя початкової школи». У межах педагогічного гуртка проводилися майстер-класи («Солоне тісто», «Українська народна вишивка та сорочка», «Художній розпис тканин», «Клаптиковий крій», «Традиційна кераміка», «Народна лялька», «Декоративний розпис», «Писанкарство», «Пап'є-маше», «Клуб акварелістів»), виставки студентських робіт. Змістом цього етапу передбачалося застосування здобутих знань, умінь і навичок під час проходження педагогічної практики в таборі і загальноосвітній школі I ступеня, що сприяло набуттю майбутніми вчителями певного досвіду з організації трудового навчання молодших школярів. Так, перед проходженням літньої практики, студенти заздалегідь розробляли план роботи гуртка, який вони могли організувати в дитячому оздоровчому таборі, продумували необхідні матеріали для організації роботи в гуртках («Умілі ручки» (ліплення з пластиліну, оригамі), «Українська світлиця»

(гурток вишивання), «Клубок» (гурток в'язання спицями і гачком)). Задля цього майбутні вчителі початкової школи складали картотеку технік за означеними видами прикладного мистецтва, що додавалася до портфоліо, продумували сценарій виставки дитячих робіт для літнього табору чи пришкільного майданчику тощо.

Метою педагогічної практики в початковій школі було залучення студентів до вивчення досвіду роботи вчителя початкової школи з адаптації дітей до умов життєдіяльності в загальноосвітній школі, планування та організації освітньо-виховного процесу, складання психолого-педагогічної характеристики дитини, роботи з батьками тощо, вироблення у здобувачів вищої освіти умінь з організації різних видів професійно-педагогічної діяльності.

Для вирішення завдань трудового навчання молодших школярів на трудових традиціях українського народу було використано такі форми роботи: упродовж педагогічної практики студенти проводили бесіди під час класних годин за народною трудовою тематикою «Навчання і труд – поруч ідуть», «Тяжко тому жити, хто не хоче робити» тощо; розробляли й упродовжували сценарії свят народного календаря; фольклорних свят; залучали учнів до роботи в гуртках «Українське народознавство», «Майстерня Діда Мороза», брали участь і допомагали в проведенні загальношкільних заходів, організовували зустрічі з гостями (народними умільцями, майстрами, знавцями фольклору); організовували виставки творчих робіт учнів (писанок, вишиванок, оригамі, ляльок-мотанок, виробів із соломи, витинанок, фігурок з пластиліну тощо), проводили конкурси для молодших школярів, організовували екскурсії до музеїв тощо.

Упродовж проходження практики в «Педагогічному щоденнику» студенти аналізували досвід роботи вчителів початкових класів, які досягли успіху в організації трудового навчання молодших школярів, зокрема: як учитель здійснює трудову діяльність учнів, на яких аспектах зосереджує увагу, як проводить уроки з трудового навчання дітей. У звіті з педагогічної практики, окрім основних завдань, необхідно було надати оцінку організації трудового навчання в початковій школі, зазначаючи: у який спосіб здійснюється трудова діяльність у класі і в школі; які інноваційні методики трудового навчання використовуються; яка атмосфера панує в класі на уроках праці; скільки молодших школярів відвідують гуртки з ручної праці; чи беруть участь у проведенні виставок дитячих робіт батьки молодших школярів тощо. По закінченні педагогічної практики, окрім рефлексії діяльності вчителя початкових класів з організації трудового навчання, здобувачі вищої освіти аналізували й оцінювали ефективність власної культури праці, визначали яких знань, навичок і вмінь їм бракує для організації ефективного трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

По закінченні формувального етапу експерименту зі студентами експериментальної і контрольної груп було проведено контрольний зріз щодо визначення рівнів їхньої підготовленості до організації трудового навчання молодших школярів (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні результати рівнів підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту

Групи	Етапи	Високий рівень		Достатній рівень		Задовільний рівень		Низький рівень	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	Конст.	21	9,9%	41	19,3%	76	35,9%	74	34,9%
	Прикінц.	67	31,6%	80	37,7%	44	20,8%	21	9,9%
КГ	Конст.	22	10,2%	40	18,5%	76	35,2%	78	36,1%
	Прикінц.	25	11,6%	46	21,3%	69	31,9%	76	35,2%

Як засвідчує таблиця, в експериментальній групі високого рівня підготовленості до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи досягли 31,6% здобувачів вищої освіти (було 9,9%), на достатньому рівні виявлено 37,7% респондентів (було 19,3%), на задовільному рівні зафіксовано 20,8% студентів (було 35,9%), на низькому залишилося 9,9% майбутніх учителів (було 34,9%).

У контрольній групі високий рівень засвідчили 11,6% студентів (було 10,2%), достатній рівень зафіксовано у 21,3% респондентів (було 18,5%), задовільний рівень показали 31,9% здобувачів вищої освіти (було 35,2%), на низькому рівні залишилося 35,2% майбутніх учителів початкової школи (було 36,1%).

Для перевірки достовірності одержаних результатів було використано розрахунок λ -критерію між двома емпіричними даними (за λ -критерієм Колмагорова-Смирнова). Емпіричний розподіл $\lambda_{\text{емп}} = 3,7$ виявився більшим за $\lambda_{\text{кр.}} = 1,42$, тобто $\lambda_{\text{кр.}} > \lambda_{\text{емп.}}$, що підтверджує гіпотезу H_1 про те, що різниця між розподілами контрольної та експериментальної груп достовірна (зважаючи на точку максимально накопиченої розбіжності між ними), тобто емпіричний розподіл рівнів досліджуваної підготовленості суттєво відрізняється.

Одержані результати свідчать про доцільність впровадження запропонованої моделі й експериментальної методики підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і практичне розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи, розроблено й упроваджено модель, педагогічні умови та експериментальну методику підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів.

1. Здійснений історичний екскурс трансформації змісту трудового навчання у педагогічному вимірі довів поступове усвідомлення у вітчизняному і зарубіжному науковому дискурсі виховного значення організованої праці й необхідності запровадження праці як шкільного навчального предмета. З'ясовано, що світова педагогічна практика акумулює варіативні виховні системи минулих століть щодо залучення учнів до різних видів праці як самоцінного джерела їхнього розвитку в царині сучасної педагогічної науки і практики.

2. Визначено теоретико-методологічні концепти дослідження процесу підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи на основі особистісно-діяльнісного, системного, контекстного і технологічного підходів.

Особистісно-діяльнісний підхід у процесі підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів початкової школи забезпечує суб'єктний характер освітнього процесу, його спрямування на врахування потенційних можливостей, індивідуальних пізнавальних і професійних мотивів і потреб, когнітивних стратегій та особливостей педагогічної діяльності, особистісний розвиток і самореалізацію всіх його учасників.

Застосування в дослідженні як методологічного інструментарію системного підходу дало змогу розглядати підготовку майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів початкової школи як складну відкриту динамічну педагогічну систему, підсистемами якої, спрямованими на досягнення заздалегідь запланованого продуктивного результату, є відповідний зміст, форми, методи, засоби і технології.

Контекстний підхід у дослідженні дозволив оптимально поєднати різні форми організації освітньої діяльності майбутніх учителів початкової школи (освітня діяльність академічного типу, квазіпрофесійна діяльність, освітньо-професійна діяльність) для забезпечення формування їхньої підготовленості до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Технологічний підхід уможливив перехід на якісно новий ступінь результативності підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи через використання спектру різноманітних засобів, методів і технологій (особистісно зорієнтовані освітні технології, технології ігрового проектування, інтерактивні технології,

технології ситуаційного навчання; нові інформаційно-комунікаційні технології, веб-квест технології та тощо).

3. Професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи схарактеризовано як процес, зорієнтований на формування особистості вчителя, який розуміє цілі та зміст такого виду професійної діяльності, володіє операційною структурою її здійснення на підставі інтеграції загальнонаукових, психолого-педагогічних, фахових і методичних знань, умінь і навичок.

Підготовленість майбутніх учителів початкової школи до навчання учнів розуміємо як результат систематичної цілісної підготовки студентів у процесі навчання в педагогічному закладі вищої освіти, які оволоділи змістом освітньо-професійних програм за компетентнісним підходом.

Підготовленість майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи визначено як результат опанування студентами цілісної системи знань, сформованістю в них трудових умінь і навичок засобами новітніх технологій; здатністю до саморозвитку, наявністю таких особистісних якостей, як самооцінювання, самоствавлення, креативність, ініціативність в організації трудового навчання учнів.

Працю учнів визначено як систематичну, свідому, творчу, організовану доцільно та відповідно до логіки виробництва урочну й позаурочну діяльність учнів, спрямовану на їхню підготовку до виробничо-економічних відносин, метою якої є всебічний розвиток та морально-відповідальне становлення особистості, а результатом – суспільно значуща продукція.

З'ясовано, що трудове виховання учнів початкової школи – це компонент загальної системи всебічного розвитку особистості учнів, що передбачає насамперед виховання любові до праці, поваги до людей праці; ознайомлення учнів з основами сучасного виробництва; формування у них у процесі праці трудових умінь і навичок, покликання до свідомого вибору професії в майбутньому.

Трудове навчання розглянуто як процес систематичної, організованої діяльності, який сприяє формуванню цілісної системи трудових знань, умінь, навичок школяра, отриманню конкретного продукту, здатності в процесі відтворення виробляти матеріальні, духовні блага й послуги, спрямований на розвиток особистісних і психофізіологічних якостей, соціальних мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій особистості, виховання позитивного ставлення до праці.

4. Визначено компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий, рефлексивно-оцінний), критерії (настановний, знаннєвий, поведінковий, аналітичний), показники (наявність інтересу і потреби в організації трудового навчання молодших школярів, ціннісне ставлення майбутніх учителів початкової школи до результатів трудової діяльності, спрямованість студентів на трудове навчання в майбутній

професійній діяльності; обізнаність: із ключовими поняттями трудового навчання, із видами та продуктами трудового навчання учнів у початковій школі, із технологіями трудового навчання; наявність: організаційних умінь, умінь емоційної саморегуляції, творчого потенціалу у майбутніх учителів; наявність: аналітичних умінь, рефлексійних умінь, оцінювальних умінь у майбутніх учителів) та схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи (високий, достатній, задовільний, низький).

5. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи: усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи необхідності організації трудового навчання молодших школярів у вимірі сучасних концептуальних вимог Нової української школи; забезпечення інтеграції фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів; взаємозв'язок аудиторних занять із позааудиторною трудовою діяльністю майбутніх учителів початкової школи.

6. Розроблено й упроваджено модель підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів, що складалася з трьох взаємопов'язаних блоків. Цільовий блок визначає мету (підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи), методологічні підходи, на яких ґрунтувався означений процес (особистісно-діяльнісний, системний, контекстний та технологічний). Змістовий блок презентує педагогічні умови, етапи (теоретико-збагачувальний, практико-зорієнтований і самостійно-творчий), форми, засоби і методи їх реалізації. Результативний блок моделі засвідчує динаміку процесу підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів, формування у студентів професійних й особистісних якостей та вмінь, визначених у структурі підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів.

7. Розроблено й апробовано експериментальну методику підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів, яка передбачала поетапне впровадження визначених педагогічних умов. На першому – теоретико-збагачувальному – етапі майбутні вчителі набули теоретичні знання щодо організації трудового навчання учнів у початковій школі; впроваджено елективні курси «Трудове навчання з практикумом», «Художня праця», застосовано лекції-презентації, семінари, дебати, диспути, дискусії, прес-конференції («Чи потрібні уроки праці в початковій школі?», «Погляд у минуле» тощо), конкурси («Знавці трудового навчання», «Казки Шахерезади»). На другому – практико-зорієнтованому – етапі майбутні вчителі набули практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення трудового навчання молодших школярів. Було збагачено зміст навчальних дисциплін

(«Педагогіка», «Психологія загальна та вікова», «Історія української культури») додатковими темами, що сприяли підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи; використано ділові та рольові ігри, вправи («Влови настрої», «Список емоцій», «Передавання почуттів», «Кінопроба» тощо), студенти розв'язували педагогічні задачі, конфліктні ситуації, брали участь у віртуальних екскурсіях тощо. Зміст третього – самостійно-творчого – етапу сприяв набуттю студентами вмінь виконання самостійної творчої діяльності у процесі застосування пошуково-дослідницького і проблемного методів навчання в межах педагогічного гуртка «Педагогічна майстерня вчителя початкової школи», проведення майстер-класів («Солоне тісто», «Українська народна вишивка та сорочка», «Художній розпис тканин», «Клаптиковий крій», «Традиційна кераміка», «Народна лялька», «Декоративний розпис», «Писанкарство», «Пап'є-маше» тощо), виставок студентських робіт; застосування здобутих знань, умінь і навичок під час проходження педагогічної практики в таборі та загальноосвітній школі I ступеня. Це сприяло набуттю ними досвіду з організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

8. Доведено ефективність моделі та експериментальної методики підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. За результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено, що студенти експериментальної групи показали значні позитивні зміни в рівнях підготовленості до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи: високого рівня досягли 31,6% студентів (було 9,9%), на достатньому рівні виявлено 37,7% респондентів (було 19,3%), на задовільному рівні зафіксовано 20,8% здобувачів вищої освіти (було 35,9%), на низькому залишилося 9,9% майбутніх учителів початкової школи (було 34,9%). Натомість у контрольній групі високий рівень підготовленості до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи засвідчили лише 11,6% студентів (було 10,2%), достатній рівень зафіксовано у 21,3% респондентів (було 18,5%), задовільний рівень показали 31,9% здобувачів вищої освіти (було 35,2%), на низькому рівні залишилося 35,2% майбутніх учителів початкової школи (було 36,1%).

Достовірність отриманих експериментальних даних, суттєвість і не випадковість позитивних змін в експериментальній групі підтверджено застосуванням методу математичної статистики (λ -критерій Колмогорова-Смирнова), що дозволило стверджувати про досягнення мети і виконання поставлених у дослідженні завдань.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в теоретичному вивченні та практичному розв'язанні проблеми

підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів у системі «бакалавр»–«магістр».

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях автора:

Монографії

1. Балакірева В. А. Підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи : монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2020. 220 с.

2. Балакірева В. А. Исторический анализ основ теории продуктивной деятельности : *Problems of spatial developmet of socio-economic systems : economics, education, medicine* : Monograph. Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2015. P. 170–177.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Балакірева В. А. Питання підготовки студентів до продуктивного навчання молодших школярів. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2014. Вип. 42. С. 340–351.

4. Балакірева В. А. З історії розвитку трудового навчання і виховання учнів молодшого шкільного віку та форм організації цього процесу. *Наука і освіта* : науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. Одеса, 2014. № 7. С. 15–20.

5. Балакірева В. А. Продуктивна діяльність школярів в освітньому просторі початкової школи. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського* : зб. наук. праць. Одеса, 2014. Спеціальний випуск : «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти». С. 17–23.

6. Балакірева В. А. Историко-педагогічний огляд розвитку проблеми трудової підготовки учнів. *Наука і освіта* : науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. Одеса, 2015. № 8. С. 7–11.

7. Балакірева В. А. Дослідження продуктивно-трудової діяльності у початковій школі. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси, 2016. Вип. 17. С. 92–98.

8. Балакірева В. А. Перспективи вдосконалення системи трудової підготовки молодших школярів. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогіка*. Одеса, 2017. Вип. 5 (118). С. 7–11

9. Балакірева В. А. Особистісно-діяльнісний підхід підготовки майбутніх учителів до трудової діяльності молодших школярів. *Теорія та методика навчання та виховання*. Харків, 2017. Вип. 42. С. 5–18.

10. Балакірева В. А. Методологія як підґрунтя педагогічного дослідження. *Наукові записки* : зб. наук. ст. Національного педагогічного університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. СХХХV (135). С. 5–13.

11. Балакірева В. А. Системний підхід підготовки майбутніх учителів до трудової діяльності молодших школярів. *Педагогічний альманах*: зб. наук. пр. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 37. С. 131–136.

12. Балакірева В. А. Контекстний підхід підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2018. Вип. 166. С. 49–53.

13. Балакірева В. А. Компоненти підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 24 (1–2018). Ч. 1. С. 305–311.

14. Балакірева В. А. Аналіз державного стандарту початкової освіти і програм з трудового навчання для початкової школи. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. Київ, 2018. Вип. 279. С. 7–13.

15. Балакірева В. А. Проблема підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського. Серія : Педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 1 (120). С. 7–11.

16. Балакірева В. А. Творчо-продуктивний етап підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, 2018. № 2 (61). С. 24–28.

17. Балакірева В. А. Критеріальний підхід підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету Серія: Педагогіка.*: зб. наук. праць. Мелітополь : Вид-во «Мелітополь», 2018. Вип. 20 (1). С. 123–127.

18. Балакірева В. А. Етапи підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. *Наукові записки* : зб. наук. ст. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. СХХХІХ (139). С. 13–20.

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

19. Balakireva V. A. Junior school children's productive activity organization features. *Modern tendencies in the pedagogical science of Ukraine and Israel: the way to integration*. Ariel, Israel, 2014. Issue № 5. P. 19–25.

20. Балакірева В. А. Освоение продуктивной деятельности учащимися начальной школы. *Международная научная школа «Парадигма»*. Лято-2015. В 8 т. Варна : ЦНИИ «Парадигма», 2015. Т. 4: Психология: сб. научн. тр. С. 59–63.

21. Балакірева В. А. Особистісно-діяльнісний підхід як ключовий психолого-педагогічний принцип організації навчально-виховного процесу. *Virtus: Scientific Journal*. Canada, 2017. Issue № 19. P. 54–56.

22. Balakireva V. Training Future Primary School Teachers in Organising Schoolchildren's Labour Training as a Pedagogical Problem. *Modern vectors of science and education development in China and Ukraine: International annual journal*. Odessa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Harbin: Harbin Engineering University, 2018. Issue 4. P. 123–128.

23. Balakireva V. A. Personal-activity approach of future teachers preparing for work activity of junior schoolchildren. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. Warszawa, 2018. № 5 (33), P 3. P. 22–27.

24. Balakireva V. Training Model of Future Teachers Aimed at the Organization of Schoolchildren's Labour Training. *Modern vectors of science and education development in China and Ukraine: International annual journal*. Odessa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Harbin: Harbin Engineering University, 2019. Issue 5. P. 111–119.

25. Балакірева В. А. Взаимосвязь аудиторных занятий с внеаудиторной трудовой деятельностью в процессе подготовки будущих учителей начальной школы. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. Instytut Spraw Administracji Publicznej. Lublin, 2020. № 6(34). P. 3–8.

26. Balakireva V. Contextual approach as a practice-oriented training of future teachers in organization of labour education among primary school students. *International Journal of Educational Theory and Practice (IJETP)*, 2020. Volume 7, Issue 14. P. 31-39.

Опубліковані праці апробаційного характеру

27. Балакірева В. А. Соціальні аспекти організації продуктивної пізнавальної діяльності молодших школярів. *Інноваційні вектори сучасної початкової освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з проблем вищої освіти і науки. м. Одеса, 19–20 вересня 2013 р. Одеса, 2013. С. 3–5.

28. Балакірева В. А. Особливості продуктивного навчання молодших школярів. *Підвищення якості освіти в професійній підготовці майбутніх вчителів* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. м. Кривий Ріг, 2–3 жовтня 2014 р. Кривий Ріг, 2014. С. 121–123.

29. Балакірева В. А. Система трудової підготовки молодших школярів : історичний аспект. *Теорія та практика управління педагогічним процесом* : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. м. Одеса, 19–21

червня 2014 р. Одеса, 2014. С. 9–12.

30. Балакірєва В. А. Продуктивна діяльність молодших школярів у сучасному освітньому просторі. *Problemy miejscowego nowoczesne przedszkole i szkolnictwa wyzszege* Zbiór raportow naukowych. Warszawa, 29–30.10.2014. Warszawa : Wydawca Sp. zo. o. «Diamond trading tour», 2014. Р. 84–85.

31. Балакірєва В. А. Специфіка продуктивної освіти молодших школярів. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. м. Суми, 26–27 березня 2015 р. Суми, 2015. С. 185–186.

32. Balakireva V. A. The issue of organization of students` productive activity. *Problems and Prospects of Territories Socio-Economic Development* : Conference Proceedings of the 5 th International Scientific Conference. Opole, April 14–17, 2016. Opole, 2016. Р. 87–89.

33. Балакірєва В. А. Організація трудової діяльності молодших школярів. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі* : матеріали III міжнародного конгресу. м. Одеса, 18–21 травня 2017 р. Одеса : Вид-во ДЗ «ПНПУ імені Ушинського», 2017. С. 136–138.

34. Балакірєва В. А. Проблема організації продуктивної праці молодших школярів. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. м. Бердянськ, 14 вересня 2017 р. Бердянськ, 2017. С. 228–231.

35. Балакірєва В. А. Особливості системи трудової підготовки молодших школярів. *Проблеми якості дошкільної освіти і професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 26–27 жовтня 2017 р. Одеса, 2017. С. 9–10.

36. Балакірєва В. А. Організація продуктивного навчання при підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Підвищення якості освіти : стан, проблеми, перспективи* : матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. м. Кривий Ріг, 27–28 квітня 2017 р. Кривий Ріг : КДПУ, 2017. С. 104–106.

37. Балакірєва В. А. Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів до трудової діяльності учнів початкової школи. *Science and life* : Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 30 November 2017. Р. 32–36.

38. Балакірєва В. А. Особистісно-діяльнісний підхід як процес організації трудової діяльності учнів. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : матеріали XXX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 30. С. 256–259.

39. Балакірєва В. А. Методологічні орієнтири підготовки майбутніх

учителів до трудової діяльності молодших школярів. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами* : матеріали III Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-методичної конференції. м. Херсон, 5 грудня 2017 р. : у 3 ч. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Ч. 1. С. 43–46.

40. Балакірєва В. А. Стан проблеми організації трудового навчання у початковій школі. *Modern scientific research* : Proceedings of XVII International scientific conference. Morrisville, Lulu Press., 2018. P. 116–119.

41. Балакірєва В. А. Стан підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. *Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. м. Мелітополь. 14–16 червня 2018 р. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. С. 23–25.

42. Балакірєва В. А. Питання підготовки студентів до організації трудового навчання школярів в освітньому процесі початкової школи. *Science and society* : Proceedings of the 5th International conference. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. 2018. P. 179–188.

43. Балакірєва В. А. Процесуально-продуктивний етап підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів школи. *Модернізація підготовки фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору* : матеріали Міжнародної наукової Інтернет-конференції. м. Кривий Ріг, 25–26 квітня 2019 р. Кривий Ріг : КДПУ, 2019. С. 107–109.

44. Балакірєва В. А. Вивчення стану підготовленості педагогів до організації трудового навчання молодших школярів. *Світоглядні горизонти місії вчителя нової української школи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 195-річчя з дня народження К. Д. Ушинського. м. Одеса, 19–20 вересня 2019 р. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2019. С. 45–47.

45. Балакірєва В. А. Аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання молодших школярів. *Organization of educational process in the field of pedagogy and psychology in Ukraine and EU countries*: Internship proceedings, January 20 – February 28, 2020. Lublin. P. 7–10.

46. Балакірєва В. А. Стан підготовленості вчителів-практиків початкової школи до організації трудового навчання учнів. *Педагогічні читання з нагоди 90-річчя Криворізького державного педагогічного університету та вшанування пам'яті професорів П. І. Шевченка та В. С. Пікельної*: матеріали Міжнародної наукової Інтернет-конференції. м. Кривий Ріг, 27 квітня 2020 р. Кривий Ріг : КДПУ, 2020. С. 99–101.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

47. Балакірєва В. А., Пальшкова І. О Програмний комплекс практики студентів : методичний посібник. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. 258 с.

АНОТАЦІЯ

Балакірєва В. А. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Державний заклад «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України. Одеса, 2021.

У дисертаційному дослідженні вперше обґрунтовано теоретико-методологічні концепти професійної підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи як цілісної педагогічної системи, що охоплює методологічні підходи (особистісно-діяльнісний, системний, контекстний і технологічний) та принципи.

Розкрито й обґрунтовано сутність і структуру феномена «підготовленість майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи» (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий, рефлексійно-оцінний компоненти); розроблено систему критеріїв (настановний, знаннєвий, поведінковий, аналітичний) з відповідними показниками. Визначено й схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний і низький) підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Визначено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи: усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи необхідності організації трудового навчання молодших школярів у вимірі сучасних концептуальних вимог Нової української школи; забезпечення інтеграції фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації трудового навчання учнів; взаємозв'язок аудиторних занять із позааудиторною трудовою діяльністю майбутніх учителів початкової школи.

Розроблено модель підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи (цільовий, змістовий, результативний блоки).

Удосконалено змістові характеристики поняттєво-категоріального апарату дослідження; уточнено сутність понять «трудове навчання», «трудове виховання», «праця учнів», «підготовка», «професійно-педагогічна підготовка»,

«підготовленість», «професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи». Набули подальшого розвитку зміст і методика підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі у вимірі Концепції нової української школи.

Розроблено й апробовану діагностувальну та експериментальну методики підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи; елективні курси «Трудове навчання з практикумом», «Художня праця» (для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти) та їх методичне забезпечення. Збагачено зміст навчальних дисциплін («Педагогіка», «Психологія загальна та вікова», «Історія української культури») додатковими темами, що сприяють підготовленості майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи; започатковано педагогічний гурток «Педагогічна майстерня вчителя початкової школи»; розроблено диспути, дискусії, прес-конференції («Чи потрібні уроки праці в початковій школі?», «Погляд у минуле» тощо), конкурси («Знавці трудового навчання», «Казки Шахерезади»), майстер-класи («Солоне тісто», «Українська народна вишивка та сорочка», «Художній розпис тканин», «Клаптиковий крій», «Традиційна кераміка», «Народна лялька», «Декоративний розпис», «Писанкарство», «Пап'є-маше», «Клуб акварелістів»), професійно спрямовані рольові та ділові ігри і вправи («Влови настрої», «Список емоцій», «Передавання почуттів», «Кінопроба» тощо), комплекс педагогічних ситуацій і задач, спрямованих на підготовку майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, трудове навчання, трудове виховання, праця учнів, підготовленість майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів, початкова школа, педагогічні умови, експериментальна методика.

SUMMARY

Balakireva V. A. Theory and practice of training future teachers for organization of students' labor education in the educational process of primary school. – Qualified scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the qualifying level of the doctor of pedagogical sciences on a specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. State institution «South Ukrainian National pedagogical university named after K. D. Ushynsky», Ministry of education and science of Ukraine. Odesa, 2021.

In a dissertation research for the first time ever have been substantiated theoretical-methodological concepts of professional training of future teachers for organization of labor education in the educational process of primary school as complete pedagogical system, which includes methodological approaches (personal-

activity approach, system approach, contextual and technological approaches) and principles (the unity of different preparation methods and tools; creation of necessary conditions in a higher-educational institution; strength, self-consciousness and effectiveness of educational results, up-bringing and development; fundamentality of education and its professional focus; positive motivation and auspicious emotional climate; the unity of individual and collective educational forms in a higher-educational institution; self-consciousness towards goals among students; choice of individual educational trajectories; productivity of education; primacy of students' education products and the secondary role of studying known results; educational reflection; the unity of education with productive activity; modeling of the future professional activity). In this study, for the first time, has been revealed the essence and the structure of the phenomena «Readiness of future teachers for organization of labour education in the educational process of primary school» (motivation-value, cognitive, creative, reflection-evaluative components). The criteria system with following indicators has been developed: mentoring (the existence of interest and demand in the organization of labor education of primary school students, the attitude of future primary school teachers towards the results of students' labor activity, the orientation of students on the labor education in a future professional activity), knowledge component (orientation with crucial notions of labor education, with types and products of labor education in primary school, and its technologies), behavioral (the existence of organizational and emotion self-regulation skills, the presence of creative potential in teachers), analytical (the existence of analytic, reflective, evaluative skills among future teachers) for the determination of future teachers readiness level for the organization of labor education in the educational process of primary school. According to the levels of readiness have been chosen the methodological tools for the investigation of the formational dynamic of the mentioned readiness; there have been determined and characterized readiness levels (high, sufficient, tolerable and low) of future teachers readiness level for the organization of labor education in the educational process of primary school.

In the study has been developed a model of training of the future teachers readiness level for the organization of labour education in the educational process of primary school (goal, content and result sections): the goal section of the model provides the unity of the purpose and tasks, which complex solvation will provide the process of training) of future teachers for the organization of labour education in the educational environment of primary school; the content section – presents interactive technologies of training of future teachers for the organization of labor education; the result section demonstrate effectiveness and quality of the preparation of future teachers for the organization of labor education in the educational process of primary school.

Pedagogical conditions of preparation of future teachers for the organization of labor education in the educational process of primary school have been determined

and substantiated: consciousness of the future primary school teachers of the necessity of organization of labour education of primary school students in the light of the modern conceptual requirements of the New Ukrainian school; providing of the integration of specialties disciplines in the process of the training of future primary school teachers for the organization of labor education of students; the connection between classes and extracurricular activity of future primary school teachers.

Content features of the conceptual and categorical research apparatus have been improved; the essence of the notions «labor education», «labour up-bringing», «students' activity», «professional-pedagogical preparation», «readiness», «professional-pedagogical readiness of future teachers for the organization of labor education of students in the educational process of primary school» has been clarified. The functions, principles, pedagogical technologies of realization of labour education in the educational process of primary school have been specified. The content and methodology of the preparation of future primary school teachers for the organization of labour education of students in the educational process in a paradigm of conception of new Ukrainian school have been developed further.

Diagnostic and experimental methodologies of the training of future teachers for the organization of labour education of students in the educational process of primary school have been developed and approbated; elective courses «Labor education with practicum», «Creative activity» (for students of the first (bachelor) level of high education) and their methodological providing. The content of academic disciplines («Pedagogy», «General and age Psychology», «History of Ukrainian culture») has been enriched with additional topics that contribute to the preparation of future teachers for organizing labour education of students in the educational process of primary school; the pedagogical circle «Pedagogical workshop of primary school teacher» was founded; disputes, conferences, press-conferences («Do we need labor lessons in primary school?», «A look into the past», contests («Experts in labor education», «Scheherazade's Fairy Tales»), master classes («Sault dough», «Ukrainian folk embroidery and shirt», «Creative painting of fabrics», «Patchwork cut», «Traditional ceramics», «Folk doll», «Decorative painting», «Pysankarstvo», «Papier-mache», «Watercolor club»), professionally directed role-playing and business games and exercises («Catch the mood», «List of emotions», «Transfer of feelings», «Screen test», etc.), a set of pedagogical situations and tasks, aimed at preparing future teachers for the organization of labor training of students in the educational process of Primary School.

Keywords: professional and pedagogical training, labor education, labor upbringing, students' work, readiness of future teachers for the organization of labor education of students, primary school, pedagogical conditions, experimental methodology.

Підписано до друку 08.04.2021
Обсяг 1,9 друк. арк. Формат 60x88/16 Зам. № 6311/18
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.